

Z DOPISU KARLU BARTHOVI*)

Milý bratře Karle Barthe!

V nejtěžších a nejtemnějších dnech našich novějších dějin, bezprostředně před mnichovskou dohodou 1938, poslal jsi mně a mým přátelům dnes již světoznámý dopis. Tvoje řádky nám dodávaly odvahy pro rozhodující boj, ale také přiváděly naše srdce k jedinému zdroji síly a potěšení — ke Slovu Božímu. Dopis byl tehdy čten s hlubokou vděčností nejen faráři a theology, nýbrž také mnohými údy sborů. Byl to hlas „z Evropy, jež se stala poddajnou“, hlas síly, pochopení a moudrosti. Vzpomínám si ještě na ony dny a na ty nepříjemné pocity, které se pokoušely přemoci naše srdce. Slabá Evropa žila tehdy v nepopsatelném duchovním a politickém zmatku. Marně jsme se ohlíželi po jasně myslících a silných mužích. Jasnost v hlavě a srdci je nerozlučně spjata s odvahou k jednoznačným rozhodnutím, právě tak jako nejasnost vede k slabosti a měkkosti. Tvoje slova byla v mnichovských dnech tak jednoznačně jasná, že mnozí z Tvých přátel je pokládali za přehnaná, ba theologicky nekorrektní. Nevím, jak Ti bylo z ohlasu, který Tvůj dopis vyvolal a zda bys jej psal „korektněji“ a mírněji, kdybys jej měl psát znovu. Pověstný český voják, který měl bojovat a trpět pro církev Ježíše Krista, byl jistě theologicky zranitelný a musil všelijak uhlazené theology a církevníky dráždit k protestu, ano k posměchu. Když se však podíváme na posledních 17 let, porozumíme hlouběji a jasněji nejen oprávněnosti, nýbrž také tónu Tvého dopisu. Jsou momenty a události v individuálním životě, ale i v dějinách, kdy je třeba mluvit s takovou jednoznačností a naléhavostí, že formy obvyklého a hranice korektního musejí být proráženy. To, co se jeví nekorrektní, je právě výraz lidské bídy, výraz toho, že jde o to poslední, že se děje něco, co nemůže být zvládnuto žádnými vybroušenými formulami a žádnými theoreticky slušnými měřítky. Theologie hodná svého jména se neustále pohybuje na okraji dovoleného a nedovoleného. Theolog hodný svého povolání a poslání musí mít odvahu svými rozhodnutími vydat vsanc svou reputaci (analogie k Mt 11, 19).

Jak dobře víme, probíhaly dějiny Evropy, ano celého světa jinak, než jsme si tehdy přáli a doufali. Mnichovskou dohodou, t. j. kapitulací Západní Evropy před Hitlerem a jeho hrozbami, byla definitivně narušena vedoucí úloha a přednostní postavení t. zv. křesťanské evropské civilisace. Tehdy nebyla v sázce jen státní nezávislost Československa, nýbrž budoucnost středo- a západoevropského lidstva a jeho postavení ve světě. Neraď bych se pouštěl do dějinně-filosofických úvah. Soud právě řečený není žádnou předtheologickou nebo dějinně-filosofickou thesí. Navzdory všem skeptickým námitkám vůči tomuto zjištění jsem přesvědčen, že i ono bylo učiněno v perspektivě mé biblicky zaměřené víry. Jde mi o to, abych ukázal, že právě církev Ježíše Krista a její theologové musejí hledět odvážně dějinám do tváře a chápat přítomnou skutečnost ve vší n a h o t ě a neúprosnosti. A toto ne kvůli tomu, aby se dějinám a jejich změnám z nějakých důvodů neustále přizpůsobovali, nýbrž aby přítomnou dějinnou situaci skutečně theologicky zvládli. To je ovšem nanejdvůh těžké. Jednou proto, že člověk — nejen theolog — je uvnitř líný, jindy proto, že jsme na-

*) Psáno počátkem listopadu 1955 německy pro sborník k 70. narozeninám Karla Bartha (10. května 1956). Př. M. O.

klonění ignorovat a posuzovat předsudečně a náladově ty události, které odporují našim plánům a přáním. Mnozí, příliš mnozí dnešní křesťané nejsou ochotni pochopit nebo také jen vzít vážně dosah a hloubku dějinných převratů posledních desetiletí. Že není legitimní vidět v dějinách a jejich průlomech nějaký druh pramene zjevení, o tom bych nerad ztrácel jediného slova. Právě od Tebe jsme se tomu naučili a svým přesným výkladem problému jsi nám theologicky pomohl. Právě tak jsme se na církevních a theologických zápasech v letech 1932—1945 naučili ofřesným způsobem tomu, jaké zlo může být napácháno v církvi a theologii falešným postojem vůči dějinám. Vestigia terrent. Avšak i tato zkušenost a poznání může být pochopeno abstraktně a schematicky. Lidé se nechtějí naučit vůbec ničemu z konkrétních dějinných událostí, vyslovují falešné analogie a svévolně posuzují novou situaci podle toho, co zažili a vybojovali v bezprostřední minulosti.

Boj Vyznávající církve, na němž jsi měl vynikající podíl, skončil vítězstvím. To je mocná skutečnost evropských církevních dějin. Úmyslně mluvím o evropských církevních dějinách, neboť všechny země Evropy, kde žijí a theologicky myslí protestantské církve, byly ovlivněny německým církevním zápasem. Theologicky a církevně jsme se stali dospělejšími. Naše theologie přestala být pouze akademickou záležitostí. Naše církve zakusily ve své nejhlubší substanci, že nemohou být uchráněny a udrženy žádnou křesťanskou tradicí a žádnou západokřesťanskou civilisací. Stalo se jim jasné, že existují a jsou vždy znovu tvořeny toliko Slovem a Duchem sv. Toto poznání se stalo obecným konsensem našich církví a fakult. Avšak i toto poznání je v nebezpečí, že mu bude rozuměno abstraktně a doktrinářsky. Právě tak je také naše nové porozumění Pismu v nebezpečí, že bude uplatňováno falešně a způsobem, který je theologicky irrelevantní. Mnoho mužů (a žen), kteří se osvědčili v klasických dobách Vyznávající církve a po válce převzali vedení evangelických církví, bylo si příliš vědomo svého vítězství a žije v sebejistotě, která se může stát osudnou. Přitom mám na mysli nejen konfesionalisty, kteří zdůrazňují konfese, liturgické formy a episkopální církevní řády. Ano, ani ti, kteří svou biblickou věrnost uhájili před konfesionalistickými ilusemi, nevidí vždy dost živě, že církev dnes není již v téže situaci jako v letech boje a že rozhodnutí učiněná před 20 nebo 15 lety, ale ani vyznavačská prohlášení nemohou nebo nesmějí být prostě opakována. Dobře víme, že také práce s biblí prakticky i exegeticky proniká jen tehdy k živému zdroji poznání pravdy, jestliže své zkoumání a poznatky vždy znovu zaměřuje do aktuálního dění církve a světa. Vítězství Vyznávající církve se stalo mnohdy překážkou vidět dnešní situaci křesťanstva nově a živě rozumět dějinným proměnám ...

Tu se mi zdá, že také ti bratři z Vyznávající církve, kteří Ti stojí nejbližší, mají přece jen zcela určitý politický názor a určité kulturně-dějinné pojetí budoucích časů, které jim brání v tom, aby se vnitřně svobodně vyrovnávali s přítomnou sociální a politickou situací celé Evropy. Mužové — theologové i laici — Vyznávající církve naprosto nežili ve vzduchoprázdném prostoru. Byli hluboce zakotvení v duchovní a sociologicko-politické tradici německých dějin. Ačkoliv také svůj odpor vůči hitlerovskému systému motivovali theologicky, jejich zápas byl určován všelijak tradičně-německým způsobem myšlení a života. Bylo by velmi poučné, kdybychom se pokusili odkrýt a jasně formulovat jejich státně politickou představu o německé budoucnosti. Při nejmenším v jejich průřezu. Nestačí ve víře všeobecně mluvit o politické odpovědnosti.

Nepochybně řada vlivných theologů a vůdců církevního boje se probojovala k politické dospělosti (aspoň formálně). Vyznávající církev dosáhla v tomto ohledu vyšší roviny ve srovnání s dřívější církevní situací. Problém politického rozhodnutí byl postižen z theologického středu. Autorita Ježíše Krista byla rozšířena přes hranice soukromého a bohoslužebného života. Třebaže také v tomto ohledu nebylo dosaženo nějaké uniformní politické theologie, jestliže ještě v rozhodujících bodech (učení o dvou říších, theologie řádů proti christocentrickému pojetí státu) nedošlo ke shodě, ba aniž může dojít, tedy se stalo při nejmenším něco velmi důležitého a podstatného: mám totiž na mysli skutečnost osobně a církevně, soukromě a kolektivně neuniknutelné politické odpovědnosti. Zdá se dnes jasně a jednoznačně, že politika ve své pravé podstatě je věcí nejen osobní poctivosti a vnitřního vědomí povinnosti, nýbrž že církev jako taková svým bytím a jednáním je politickým faktorem a že na svých bedrech nese břímě, čest, vinu, úspěchy a neúspěchy, vítězství a katastrofy národů, států a společenských systémů. Mám naději, že toto vědomí je v německých církvích po tak hrozné katastrofě živé.

To všecko je významným výdobytkem. Nemůžeme za to být dost vděční. Jde však ještě o něco víc. Problém nezáleží jen ve formální politické odpovědnosti, nýbrž také v tom, jak, v jakém směru, s jaké perspektivy se politicky jedná, k jakým rozhodnutím konkrétně dochází. Naším Pánem je přece Ukřižovaný a Zmrtvýchvstalý. Je pravda, že se věřící křesťan musí rozhodovat v určitém okamžiku, uprostřed nepředvídatelné situace. Proto však zůstává důležitá otázka, jak se lidé rozhodují a jak politicky jednají, jak hledí na těžkosti společnosti a v jakém směru by rádi politický život organizovali. Tato otázka je také theologicky velmi významná. Je možné, že člověk je hněten mnohem silněji starou politickou, nacionální a sociální tradicí než vírou. Jen zřídka lidé dosáhnou pravé vnitřní svobody víry, která křesťana činí v politickém jednání skutečně suverenním. Obvykle se žije v politickém, nacionálním nebo sociálním názoru na život, jehož platnost se pokládá za samozřejmou a který nicméně odhaluje vnitřní zotročenost. Víme, jak t. zv. monarchistické státní smýšlení bylo pokládáno před desítkami let za něco tak samozřejmého, že jen ti theologové a představitelé církví byli obviňováni z politisování, kteří se stavěli tomuto smýšlení na odpor. Církev velmi často kulhá za dějinami a politickým vývojem. Dnes sociálně demokraticky smýšlející křesťan v západních zemích není naprosto pokládán za církevně a theologicky podezřelou existenci. Stal se hoffähig. Před 40 lety byla situace v církvi úplně jiná. Dnes už nejsou podezřelí sociální demokraté nebo liberálně pokrokoví politikové, nýbrž komunisté. Z theologických důvodů? Z pravé víry? Nebo z lenosti, bornýrovanosti, strachu či dokonce ze zbabělosti? Tyto otázky nekladu Tobě, milý bratře, nýbrž našim církvím, společným theologickým přátelům a souvěrcům. Když se zkoumá struktura politického myšlení a jednání u většiny někdejších „vyznávajících křesťanů“ a u průměru dnešních farářů v protestantských zemích, ukazuje se, že záleží ve starých nacionálně státních motivech (všelijak západnicko-demokraticky zbarvených). Je otázka, zda „vyznavači“ přes svůj antihitlerismus politicky vypělili a zda nestojí v nějakém podstatně již přežitém světě. Jako se theologie mnohých „vyznavačů“ stala statickou a konfesionalisticky sterilní, tak může být také jejich politický postoj — přese všecko zdůrazňování křesťanovy politické odpovědnosti — zpátečnický a prostý jakékoli skutečné odpovědnosti.

Na dvou bodech bych rád ukázal, co mi leží na srdci. Německý lid se dostal událostmi a důsledky druhé světové války do bezprostředního styku s východoevropským člověkem: nejen však vnějšně, formálně politicky, diplomaticky nebo prostřednictvím kulturních hodnot (literatury a umění), nýbrž způsobem, který zasahuje substanci a směr německého člověka a německého národa. Všecko se vyvíjelo jinak, než se v Německu očekávalo od několika desítek, možná století. „Drang nach Osten“ se zhroutil ve skoro nepředstavitelné katastrofě. Tento pád, spojený s nesmírnou vinou, zkázou a brutalitou, působil jako zemětřesení. Politické, kulturní a nacionální zdi a hráze byly otřeseny, jsou zbořeny a tlak se obrátil opačným směrem. Mám hluboké porozumění pro pocity těch Němců, kteří vnitřně protestovali proti nacistické expansi, předvíдали její nešťastný konec, ale vinu za otřásající neštěstí vzali na sebe. Víme přece, co pro křesťana znamená být solidární s jinými lidmi. Nejsem nakloněn pokládat to, co se stalo, za něco osudového a sklánět se před nově vytvořenou situací ve vnitřní skličnosti. Avšak na troskách tak nedávné minulosti, kdy miliony, ba desetimiliony lidí ukrutně zahynuly, kdy lidská vina volá do nebes, je třeba — tak alespoň myslím — vyrovnávat se s nacionálně politickou a sociálně kulturní situací jinak, než jde-li pouze o běžné právo či bezpráví. Východoevropský člověk stojí na Labi. Je možno skoro říci, že sem byl přiveden proti své vůli. Ptám se znovu: Je to jen nebezpečné zlo? Je to něco cizího, tak podstatně cizího, že je nutno bránit se tomu vzdorovitým NE a že je na místě pohlížet na tuto situaci jen jako na přechodné dopuštění a nepohodu? Nebo je na místě prožít vlastní vinu při příležitosti, již poskytla Boží milost, a současně učinit nový počátek tam, kde se východní člověk potkává se západním Evropanem a Němcem? Ne o b r á c e n é, umíněné srdce vůbec nerozumí takové otázce. Politický o p o r t u n i s t a se ochotně a lehce vyrovná s touto situací jako s provisoriem. K o m u n i s t a může tuto dějinnou změnu uvítat, neboť odpovídá jeho dějinně filosofické, sociálně hospodářské analýze a jeho velikým lidským nadějím. Průřez německých theologů a církevníků neodpovídá patrně ani jedné z těchto tří kategorií nebo nemá odpovídat. Nyní by se očekávalo, že vážný věřící křesťan v Německu (ale také v jiných zemích) zápasí s nástupem východního člověka v svobodě a suverenitě víry, že se s ním v y r o v n á v á s porozuměním, že se pokouší zvládnout situaci christocentricky. Zvláště když tento východoevropský člověk se v jistém ohledu pokouší (svým způsobem) důsledně promyslet a ukutačnit to, co očekávali největší západoevropští duchové a co Střední a Západní Evropa měla dávno po svém uskutečňovat. Když se vezme v úvahu všecko, co se událo v posledních 40 letech, může se říci, že východoevropský člověk při všech svých chybách, nedostacích a vině kráčí před ostatními národy Evropy. Že jeho jednání, jeho terapie přítomné lidské bídý a moderní nemoci nese na sobě rysy j e h o bytosti a j e h o dějin, je samozřejmé. Kdyby bývaly národy Střední a Západní Evropy vzaly představu lidské společnosti do s v ý c h rukou a kdyby se byly pokusily léčit krizi moderního světa politicky, dějinně, morálně ve směru svého dějinného způsobu myšlení a života, tedy by dnešní sociální přestavba světa nesla rysy západní. Západní a Střední Evropa své příležitosti promeškala. Bez otevřeného, porozumivého a pozitivního vyrovnání s Východem nebude možné řádné a tvůrčí soužití lidí. Temné ne, nechápavé ignorování nebo dokonce nepřátelský pokus zatlačit zpět východní svět může končit buď jen v umrtvující stagnaci (odvrátí-li se použití atomových zbraní), nebo v hrozně katastrofě.

Druhý bod je ještě důležitější. My křesťané za „železnou oponou“ jsme ve zvláštním postavení. Stojíme uprostřed jednoho z nejvýznamnějších duchovních zápasů v dějinách církve. Podtrhuji slovo „duchovní“, neboť jde o to nejcentrálnější ve víře a substancí církve. Naše nebezpečí je zcela někde jinde, než si představují naši bratři za oponou (s naší strany). Vůbec nejde o vnější udržení církve. Vnější udržení je mimo pochybnost. Otázky, které nám předkládají naši západní bratři, týkají se pravidelně vyučování náboženství, výchovy mládeže, bohoslužby a k tomu ještě t. zv. prorocké služby církve, to znamená, zda můžeme své společenské zřízení a stát kritisovat. Všechny tyto otázky mohou být relativně oprávněné, ale když jsou předkládány vždy znovu, máme nepříjemný pocit, že jsou kladeny s tlumenou pýchou těch *beati possidentes* a že jsme měřeni a souzeni podle staré šablony tradicionálního církevnictví. Jen velmi zřídka (budiž čest neobyčejně odvážným výjimkám!) potkáváme se s otevřenými bratři, kteří v plné solidaritě stojí s námi tam, kde my stojíme, a kteří jsou otevření pro naši vlastní touhu a zápas. Vůbec přece nejde o vnější udržení církve, jak ona dnes dogmaticky, liturgicky, pověrečně, zbožně a zvykově žije. Je možné, že taková církev jako důstojné museum nebo politováníhodné mausoleum bude tolerována i v nové socialistické nebo komunistické společnosti. Všecko, co dnešní církve podnikají, zvláště také ve svém křížáckém tažení proti Východu a komunismu, potvrzuje a ověřuje deprimující přesnost marxistické filosofie náboženství: že náboženství a církev je přežitek starého, přežitého způsobu myšlení a života nebo nástroj v boji staré majetné společnosti proti povstávajícím masám chudých, nemajetných lidí. Avšak substancí a nejvnitřnější podobě toho, čeho se chce dosáhnout v této společenské struktuře, nerozumějí a jejich počínání je anachronické a politické ve falešném smyslu slova.

Vlastní zápas s naší strany není politický. Nemůže být veden falešnými prostředky. Ale náš zápas také není ideologický. To víš Ty, milý bratře, a mnozí naši společní přátelé lépe než já. Za t. zv. atheismem je mocný pathos lidství, touhy po svobodě a spravedlnosti, který musí být vyšší, než to bylo možné ve starých feudálních a buržoasních sociálně politických formách. Musíme se chránit před falešnou pokorou, před falešným vědomím viny. Církev v dějinách prokázala chudým a odstrčeným mnoho dobra a milosrdenství. Dala jim jistou mravní páteř a duchovní vyspělost. Ale v rozhodujících údobích se zřekla své povinnosti dopomoci lidem k vyšší úrovni, k vážnější sociální a politické odpovědnosti. Ideologicky církev zápasila falešně s pronikajícím socialismem. Používala nelegitimních zbraní. „Idealistický“ světový názor ignoroval nejrealnější požadavky člověka. A proto byla ukována nová ideologie či metoda myšlení a jednání, jež chtěla to dosud ignorované, t. j. celého člověka, jeho tělo i duši nasytit, utišit jeho materiální i duchovní hlad, obsáhnout jeho vnitřní i vnější svět a osvobodit od okovů. A nyní jde o to, zda my, theologové a kazatelé církve, vidíme, že církev Ježíše Krista musí rozumět tomuto úsilí, této výstavbě ve světle a v plnosti Evangelia. Nesmí se opírat o žádnou t. zv. civilisaci, o žádnou buržoasní, ethickou a kulturní slušnost. Má své útočiště a svou sílu jedině v mocném slovu a díle Ukřižovaného a Zmrtvýchvstaleho. Ano, jistě existuje mnoho nových a vážných nebezpečí. Nebezpečí ze všeho největší záleží v bezbožnosti církve, v její lenosti, pohodlnosti, tuposti, slepotě, tvrdosti srdce a v její zbabělosti. Jsou ovšem také jiná nebezpečí, která pocházejí ze světa. Je to člověčina, libovůle, sobectví, tupost, bezpráví. Všecko

KGA 6868

to je spojeno s totální přeměnou vnějších pořádků. Každý z nás je s to klást k sobě případ za případem, aby ukázal, jak lidé také v naší tvořící se společnosti jsou zlí a hloupí. Avšak každý z nás, kdo žije skutečně ve víře a v lásce Ježíše Krista, je si vědom své viny a své odpovědnosti právě za toto zlo a hloupost. Ten ví, že málo znamená vynášet morální soudy a naříkat, podléhat mrzutosti a nespokojenosti, a ví, že by bylo šťastné a falešné tento svůj stav zaměňovat s prorockou úlohou církve. Proroci přišli, aby sloužili Evangelium. Avšak ještě víc. Člověk zasažený Slovem Ukřižovaného vidí, kolik sebeobětování, odevzdanosti, vypětí, kolik naděje, radosti a lidské důstojnosti žije v těch, kteří se pokoušejí na troskách starého o to nové. Čeho jest nade vše potřeba, je oheň víry v křesťanech, odvážné svědectví a sebezapíravá služba všude, zejména tam, kde je to nejnaléhavější.

Naše situace r. 1955 je zcela jiná než ona v září 1938 nebo v době Barmenského prohlášení z r. 1934. Žádný lékařský předpis nemůže být jednoduše opakován. A přece jest podivuhodná kontinuita mezi dneškem a dobami před 20 léty. To, co jsi vybojoval: nové pochopení Slova Božího jako události, tajemství a divu Božího v člověku Ježíši Kristu, suverenity milosti, všeobepínejícího svazku smlouvy, pochopení neopakovatelné, vždy nové odpovědnosti církve Ježíše Krista v příslušné situaci dějinné — to všecko dnes žije a napřimuje nás v naší práci. Avšak ještě více: Tvé dílo a Tvá odvaha vytvořily neviditelné společenství milites Christi, které překračuje hranice konfesí, zemí a dnešních mocenských skupin. Ty jsi prorazil železnou oponu a celé veliké řadě svých přátel jsi umožnil vzdorovat sterilitě, sklíčenosti a bornýrovanosti církvi a theologických systémů a vždy nově slyšet biblické svědectví. Tím jsi nejenom prokázal neocenitelné služby theologii, nýbrž jsi také odkryl pod nánošem předsudků, podezření a nelásky skutečného člověka. To, že u nás, v Německu, Francii, v anglosaském světě, v Tvé vlasti a v jiných zemích na této i druhé straně železné opony je kruh těch, kteří si navzájem rozumějí a pomáhají, jest v neposlední řadě zásluha Tvoje. Našemu Pánu Ježíši Kristu budiž naše čest a chvála! On, Agnus Dei, kéž se nad námi smiluje!

Tvůj
ve věrnosti a lásce

J. L. Hromádka.

POZNÁMKY

SKUTEČNOST ZNÁMOU

a — jak sami sobě stále tvrdíme — samozřejměmu připomenul v knize Ročník jedenadvacet (ČS 1955) Karel Ptáčník ústy jednoho z mladých lidí, „nasazených“ v době okupace do Německa. Dosažnost slov snad neodpovídá Ptáčníkovu záměru. Spíš zostřit chtěl autor kontury obrazu bída a

zmatku, v něž mladí lidé zapadali. Kostel jim symbolisuje domov, teplo vzpomínky, chvilku zastavení, jež tak potřebovali. My však chceme z těch slov slyšet víc: „A pokud se tý křesťanský víry teje, je to tuze zadržet lá věc. Jeden neví, kolik je na tom náboženským šprochu pravdy, a proto snad každej už vod přirozenosti má nějakýho toho svého pánbička nebo čer-